

Grønholt Voldsted - en ny tolkning

Af Finn Erik Kramer

I Grønholt sogn i Gammel Grønholt Vang ligger et voldsted fra middelalderen smukt i skoven. Dette voldsted, altså i forne tider en lille borg, er kendt under navnet Grønholt Voldsted, men dette navn er en konstruktion og af sen dato.

Voldstedet tolkes næsten overalt, hvor det er behandlet, som et kongeligt voldsted fra 1100-tallets slutning, fordi kongen Knud IV (også kendt som Knud den VI, 1182-1202) i 1194 og 1196 ”på/i Grønholt” udsteder to breve. At forbinde voldstedet med disse to breve og denne konge, hviler imidlertid på et tvivlsomt grundlag. Men først lidt om voldstedet.

Voldstedet

Voldstedet består af en kvadratisk borgbanke, som helt er omgivet af en grav. Adgangen til borgen er sket via et broanlæg på østsiden. Til voldstedet har måske hørt nogle udenomsværker, men dette er aldrig undersøgt.

Selve voldstedet er – temmelig brutalt – undersøgt i 1851 på foranledning af Frederik VII. Undersøgelsen foregik ved, at to dybe grøfter, som

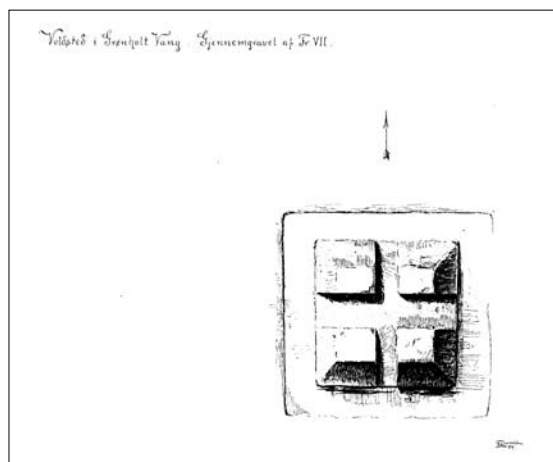

Fig. 1. Skitse af Grønholt Voldsted med Frederik VII's gennemgravninger tegnet i 1884 af E. Rondahl.

et kors, blev gravet fra toppen af borgbanken ned til undergrunden. Det blev man selvfølgelig ikke kloge af, da de spor af bygninger, nok stolpehuller, der har været, har ligget oppe i toppen af borgbanken. Stenanlæg ville man næppe have overset, så vi kan heraf udlede, at voldstedet er af typen *motte*.

Voldstedet blev efterladt, som fire forpjuuskede muldvarpeskud, men i 1930erne restaurerede skovvæsenet det, ligesom voldgraven blev oprenset under tilsyn af Nationalmuseet. Herved fandtes en del trægenstande, som tilgik Nationalmuseet. På Nationalmuseet kan de dog i dag ikke genfindes og er nok gået til. Det er i øvrigt usikkert, om de overhovedet stammede fra borgens funktionstid.

For få år siden gennemførte Kronborg Statskovdistrikt en forskønnelse af området, ligesom publikumsinformationen blev forbedret.

Fig. 2. I forbindelse med forskønnelsen af området ved voldstedet udgav Skov- og Naturstyrelsen i 1999 en lille turfolder med stemningsfyldte tegninger af Des Asmussen og tekst af forfatteren.

Borgens navn

Det er på Frederik VII's tid, at der for første gang i nyere tid heftes navn på stedet, Grønholt Voldsted. Navnet kommer givetvis af, at voldstedet på dette tidspunkt lå i Gammel Grønholt Vang. Men det har

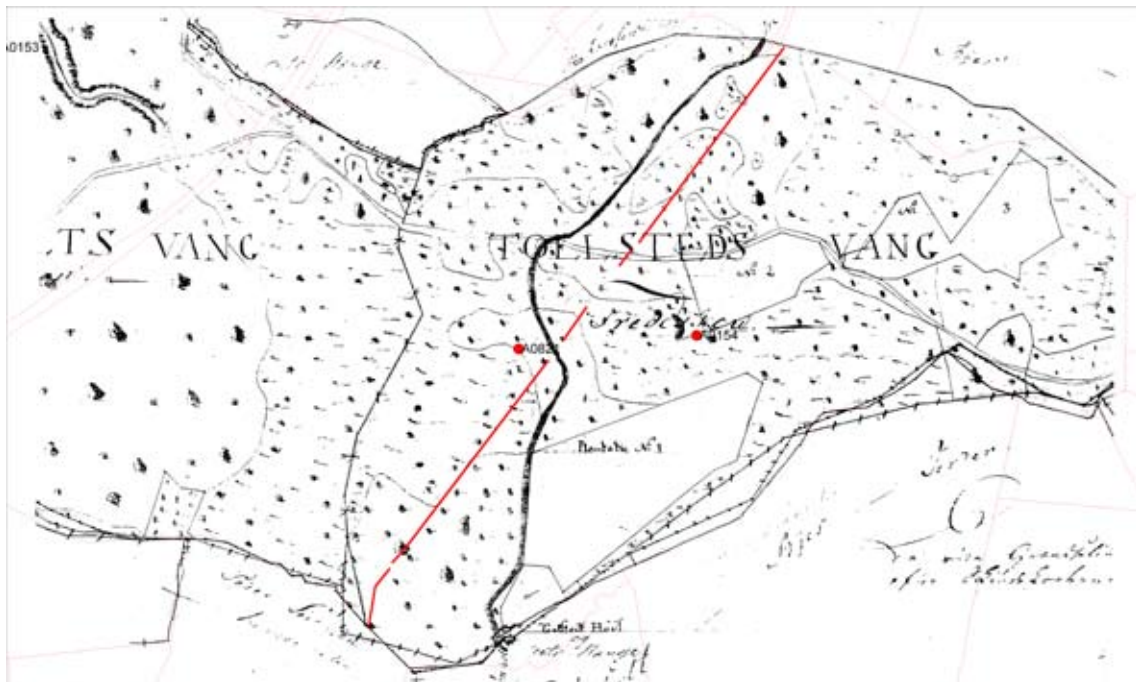

Fig. 3. Udsnit af kort fra 1776 over Gamle Grønholts Vang og Toelstedes Vang, dvs. Tulstrup Hegn. Den stadig eksisterende vej mellem Grønholt og Asminderød er tegnet med tyk sort streg. Vest for denne ses skellet mellem de to vange. Til hjælp for orienteringen er med tyk rød streg indtegnet det nye dige mellem de to vange. Punktet A0821 er Grønholt Voldsted og A0154 er mølledæmningen ved Tulstrup.

det nu ikke altid gjort!

I årene mellem 1784 og 1793 flyttede skovvæsenet skellet mellem Gammel Grønholt Vang og Tulstrup Hegn. Det nye skel blev lagt som et ret dige fra sydvest mod nordøst. Dette dige er stadig bevaret næsten i sin fulde udstrækning som et jord- og stendige med tilhørende grøft (fig. 3-4). På et skovkort over Tulstrup Hegn fra 1793 ses, at diget da udgør Tulstrup Hegns vestlige afgrænsning.

På to kort fra henholdsvis 1776 og 1784, hvor sidstnævnte baserer sig på opmålingerne fra 1776, findes dette dige imidlertid ikke. Derimod findes der et dige eller skel indtegnet noget længere mod vest (fig. 3). Ud for voldstedet løber diget 175 meter vest for dette. Det er dette dige, som var det gamle bebyggelsesskel mellem Tulstrup mod øst og Gamle Grønholt, som var en bebyggelse, som lå mod vest i vangen af samme navn.

Fig. 4. Oplysninger fra 1776-kortet overført til 4cm kort. Tulstrups gamle afgrænsning er markeret med den gule punktlinie.

At det vitterligt forholder sig sådan, bekræftes da også i de første omtaler, vi har af voldstedet. I 1743 indsendte sognepræsten i Asminderød en beretning til amtmanden om *Curiositeter og Mærkværdigheder* i Grønholt sogn. Blandt dem nævnes en *Höi beliggende i Thulstrup Vang*, som var omgivet af en grøft og i almindelighed kaldtes "Slottet". I Pontoppidans Danske Atlas fra 1764 læses *I Tulstrup Græs-Wang findes en Holm med Træer, omringet af Graver, hvor Kong FRIDERICH IV nogle gange spiste, naar han var paa Jagt.*

Der er altså ingen tvivl om, at navnet Grønholt Voldsted er helt forkert. Voldstedet lå, indtil skovvæsenet ændrede skelgrænsen, i Tulstrup Hegn! Både læg og lærd (inklusive undertegnede) har imidlertid indtil nu baseret vores undersøgelser i de skriftlige kilder på navnet Grønholt. Man skulle i stedet have ledt efter navnet Tulstrup. I og for sig en temmelig banal erkendelse!

Nationalmuseets store, gamle borgforsker Vilhelm la Cour var dog faktisk i 1963 på sporet af løsningen. I 1951 havde han godt nok skrevet en artikel i Aarbog for Frederiksborg Amt, hvor han fulgte ”den romantiske tolkning” om kongeborgen Grønholt fra det 12. århundrede. Det gjorde han endda, selv om han kendte en kilde fra 1700-tallet, som oplyste, at den lå i Tulstrup Hegn. Det ”tændte” han imidlertid slet ikke på i 1951.

I 1963 var han blevet klar over betydningen. Hans borgundersøgelser gjorde nu også, at han kunne skrive følgende: *Den [i Grønholt] anvendte motte-type var nemlig identisk med den type af ”herremands-motter”, der sandsynligvis først blev gængs hos os i sidste halvdel af det 13. og første halvdel af det 14. århundrede.* Vilhelm la Cour mente med andre ord, at typen opføres i den såkaldte borgerkrigsperiode ca. 1240-1340. Herefter kaster la Cour sig over middelalderkildernes oplysninger om området, men det slipper han nu ikke så godt fra.

Tulstrup

Hvad ved vi om Tulstrup, som kan kaste lys over voldstedet? Ikke meget desværre, men dog noget. I hvert tilfælde nok til, at vi kan sige, at det ikke peger mod, at det er opført af en konge. Første gang Tulstrup omtales er i 1387, hvor det er ”en gård”. I 1423 omtales der både gård og mølle i Tulstrup. Ikke et ord om en borg, men det har dog nok sin naturlige forklaring. Borgen var så meget ældre, at den var gået ud af funktion.

Selv om den første skriftlige kilde, som omtaler Tulstrup, først er fra 1387, og altså antageligt fra tiden efter, at voldstedet havde mistet sin forsvarsmæssige betydning, giver den os alligevel et spor til, hvem der kan have opført voldstedet. Tulstrup var nemlig på dette tidspunkt i adelsslægten Lunges besiddelse. Netop denne slægt havde i 1300-tallet sikret sig en betydelig magtbasis og stor rigdom. I *Danmarks Adels Aarbog* (1902) skrives således: *Faa*

Fig. 5. Adelsslægten Lunges våben. Gengivet fra *Danmarks Adels Aarbog* 1902.

Slægter have indtaget saa fremragende en Plads i den danske Adels Historie, som de saakaldte ”gamle Lunge’r”. Og senere: Lunge-slægten var fra den tidligste Tid knyttet til Sjælland.

Jeg skal her koncentrere mig om de ”gamle Lunger”, som i mandslinien uddøde ved år 1480, men det skal dog nævnes, at flere af slægtens kvindelige ætlinge blev stammødre til nogle af de betydeligste adelsslægter i det 15. og 16. århundrede (Bille, Brahe, Krabbe, Krafse og den nye Lunge-slægt (Dyre)).

Den centrale person i vores lille undersøgelse er rigsråd Jakob Olufsen Lunge, som er den første ejer af Tulstrup, vi kender. Han er kommet i besiddelse af Tulstrup (i øvrigt også et betydeligt antal gårde i Grønholt) før 1387, hvor han var død, og hvor de tre myndige sønner skiftede efter ham.

Jakob Olufsen er imidlertid ”en blindgyde”, når vi skal søge oplysninger om, hvem der opførte voldstedet, fordi Jakob (og hans bror Ove) var de godsrigeste adelsmænd på Sjælland på dette tids-

punkt. Denne position havde de bl.a. nået, fordi de var yndede af kong Valdemar Atterdag, men i øvrigt via deres giftermål. Det var imidlertid først denne generation af slægten, som nåede frem i forreste række. Slægten som så var af lavadelig oprindelse. Således var både faderen Oluf Olufsen Lunge og bedstefaderen Oluf Lunge "blot" lensmænd hos biskoppen i Roskilde.

Bispeborg?

På dette stade af udredningen om hvem der kan tænkes at have opførte voldstedet, må vi desværre erkende, at vi forlader fast grund og bevæger os ud på gisningernes overdrev.

Vi kan dog med vægt sige, at det næppe er mod syd (Grønholt) vi skal lede, men derimod mod øst. Her falder det straks i øjnene, at Tulstrups nabo mod øst var Ebbekøb. Ebbekøb er for længst forsvundet, men i hvert tilfælde en yngre fase af den lå ved østsiden af Kongevejen nord for Lønholt.

Ebbekøb var i middelalderen en lensgård

for Roskildebispen. Herfra administreredes hans besiddelser i området. Lensgården kendes fra Roskildebispens jordebog fra omkring 1370. Udover lensgården lå der ved selve Ebbekøb tre gårdsæder (mindre gårde) samt "i nærheden" en vandmølle. I umiddelbar nærhed hørte også 8 gårde i Langstrup og 4 gårde i Lønholt under den. Flere af gårdene og også vandmøllen omtales i øvrigt som værende ufæstede, hvilket nok afspejler befolkningsnedgangen efter den sorte døds hærgen i midten af 1300-tallet.

Kan det være Roskildebispen, som opførte voldstedet? Muligheden er til stede. Bisperne var jo ikke fremmede over for at opføre borganlæg (Hjortholm ved Farum, Københavns Borg, Dragsholm), men disse anlæg er unægteligt af en noget større karakter. En sådan tolkning ville også forudsætte, at voldstedet er opført før Tulstrup blev grundlagt, hvad der ikke er noget, der tyder på i kilderne.

Privatborg?

Kan der være en forbindelse mellem Roskildebispen

Fig. 6. Grønholt Voldsted, som det tager sig ud nu til dags. Endnu har det ikke afsløret alle sine hemmeligheder!

og Oluf Olufsen Lunge eller Oluf Lunge omkring voldstedet? Det er måske en mere sandsynlig forbindelse, da de jo som bekendt begge var lensmænd for Roskildebispen. Men kilderne svigter! Vi ved ikke om en af de to "gamle Lunger" på en eller anden måde er kommet i besiddelse af Tulstrup og har opført voldstedet. Men det ville i forhold til voldstedet passe fint både tids- og stilmæssigt, ligesom det ville forklare, hvordan Jakob Olufsen Lunge havde fået Tulstrup. Faktisk er der i Tulstrups mølledam i 1869 fundet en sammenrullet ringbrynje af jern med messingringe, som giver et indicium for, at stedet kan have været beboet af en kriger. Sammesteds er fundet en del middelalderligt keramik, kværne og kakler. Vilhelm la Cours (1962) konklusion, at Tulstrup var en adelig gård bærer således en del vægt. Derimod ikke, at han tolker gården og borgen, som værende den samme. Han mente, at gården måtte være forsvundet længe før matrikuleringen af 1682, men den nedbrydes faktisk først i 1656. Hvor gården har ligget, ved vi ikke præcist, men dæmningen fra gårdens mølle findes stadig, og det er nok i umiddelbar nærhed af denne, vi skal søge gården. Helt udelukke at gården har ligget ovre ved voldstedet, kan vi dog ikke, men gårde findes næsten altid placeret centralt på deres jorder.

Afslutning

Selv om jeg med denne lille artikel har kunnet påvise, at Grønholt Voldsted retteligt burde kaldes Tulstrup Voldsted, Tulstrupholm eller måske endda Ebbekøbholm, skal man nok ikke forestille sig, at amts- og skovvæsen farer ud og ændrer navne på skilte. Dertil er usikkerhederne for store, og "historien" om kongeborgen i øvrigt alt for god. Og det var jo heller ikke muligt med større sandsynlighed at fremsætte et forslag til en alternativ bygherre. Ja, end ikke teorien om "kongeborgen" kan helt afvises,

for Jakob Olufsen Lunge var jo som nævnt velyndet af Valdemar Atterdag.

Tilbage er dog at nævne en lille navnehistorisk facet. Af områdets bebyggelsesnavne er Ebbekøb og Tulstrup etymologisk de ældste. Områdets øvrige bebyggelser er af typerne -rød og -holt (Grønholt, Lønholt, Asminderød). Først længere væk møder vi andre torp-navne (Sørup, Baastrup, Langstrup) og så Roland, som ikke så let lader sig datere. Man aner således også i navnestoffet, at Ebbekøb, måske engang i slutningen af forhistorisk tid, var områdets centrale bebyggelse, men andet end endnu en ubekræftet gisning, kan det desværre ikke blive. Usikkerheden omkring hele områdets bebyggelse-historiske udvikling understreges yderligere af, at både Grønholt og Lønholt, af holt-landsbyer at være, var overordentlig store. Grønholt havde således i 1560 hele 17 gårde og Lønholt i 1682 15 gårde. Der savnes i høj grad arkæologiske undersøgelser i området til at belyse disse forhold, men denne mulighed har endnu ikke budt sig til.

Litteratur og kilder

- Christensen, C. & H. Nielsen (1975ff.) (red.): *Diplomatarium Danicum*. København.
la Cour, V. (1951): *Grønholt Voldsted*. Fra Frederiksborg Amt Aarbog.
la Cour, V. (1963): *Om studiet af vore danske voldsteder*. Historisk Tidsskrift. 12 rk. 1. bd., 2. hefte.
la Cour, V. (1972): *Danske borganlæg*. København.
Hiort-Lorensen, H.R. & A. Thiset (1902) (red.): *Danmarks Adels Aarbog*. Kjøbenhavn.
Langebek, J. & P.T. Suhm (1792): *Scriptores Rerum Danicarum*. Tomus VII. Hauniæ.
Olrik, H.G. (1930): *Det gamle voldsted i Grønholt Vang*. Fra Frederiksborg Amt Aarbog.

Husk!

I dette nummer af NoMus findes indsat et girokort til betaling af kontingent for 2005. Kontingentet er for enkeltmedlemmer kr. 150,-, for husstande kr. 200,-, mens virksomheder betaler min. kr. 500,-.

Det er af kolossal betydning for museets virke, at vi har en stor opbakning blandt borgerne i museets

virkeområde, og selv om det gudskelov ikke sker tit, gør det ondt hver gang et medlem melder sig ud af museumsforeningen. Vi håber derfor på din fortsatte støtte til museet via dit medlemskab af Nordsjællandsk Museumsforening. Din støtte er museets styrke!